

ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK A TÁRSADALMI STRUKTÚRÁBAN²

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2021.3.94>

KUTATÁSI ELŐZMÉNYEK ÉS A TÉMA INDOKLÁSA

Doktori disszertációm célja az erdélyi magyar fiatalok társadalmi struktúrában elfoglalt helyének leírása az elmúlt tizenöt-húsz év ifjúságkutatásai alapján. A fiatalok társadalmi-gazdasági, munkaerőpiaci és iskolázottsági helyzetében bekövetkezett változásokat; a státuszhelyzet és az ezt befolyásoló tényezők változását, illetve a kulturális fogyasztásban megmutatkozó társadalmi különbségeket vizsgáltam.

A társadalmi struktúrakutatás kitüntetett helyet foglal el a társadalomkutatásokban, ezért talán ez az egyik legtöbb vitát kiváltó terület. A klasszikus elméletek szerint a társadalmi különbségek legfőképpen gazdasági tényezőkkel magyarázhatóak és az osztályok közötti választóvonalat a tőkével és termelőeszközökkel bírók, illetve a munkaerejüket eladók között húzzák meg. Egyre több kutatót foglalkoztat az a társadalom tagozódásával kapcsolatos dilemma, hogy az osztálykategória érvényességét újra kell gondolni, ugyanis a globalizáció hatása miatt – a megnövekedett földrajzi mobilitás és a posztmodernitás kontextusa – a korábbi magyarázó változók nem adnak kielégítő magyarázatot. Az utóbbi évtizedekben számos elmélet született azzal kapcsolatban, hogy a társadalmak hagyományos osztályalapú tagolódását (Ferge 1969, Erikson–Goldthorpe–Portocarero 1988, Huszár 2012) felváltotta a fogyasztásalapú tagolódás, és az egyének társadalmi helyét egyre inkább a fogyasztás jelöli ki (Clark–Lipset 1991, Hradil 1995, Pakulski–Waters 1996, Beck 1999, Schulze 2000, Csíste–Kovács–Kristóf 2006).

A fiatalok szegmentációjának alakulásában is fontos kérdés, hogy mennyire a „kemény”, hagyományos tényezők (értem alatta a foglalkozást és kissé kibővítve a szűken értelmezett foglalkozási osztálykonceptiót, az iskolai végzettséget és a jövedelmet), és mennyire a „puha” tényezők (életmód, fogyasztás, nem, életkor) szegmentálnak. Bár a társadalmi rétegződés vizsgálatának és módszertanának több évtizedes hagyománya van, mégis ez egy nehezen megragadható és leírható folyamat. Nincs egyetértés abban, hogy melyek a relevánsnak tekinthető változók, különösen akkor, ha a fiatalok társadalomban elfoglalt helyét akarjuk megérteni.

A fiatal korosztály rétegszerkezetének leírása különösen nehéz feladat, mert még egy úgynevezett útkereső állapotban vannak, nem rendelkezik mindenki foglalkozási pozícióval, ugyanakkor egy részük még a szülőkkel él, másik része családot alapított, ezért még nagyobb a változatosság a különböző rétegszemponatok szórásában. Ez egy lényeges módszertani kérdést vet fel, nevezetesen azt, hogy szabad-e az elemzésben a fent említett két réteget egy csoportnak tekinteni. Másképp fogalmazva: az a kérdés, hogy a fiatal státusát vagy az örökölt státust vegyük figyelembe az elemzés során.

1 A szerző a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Qualitas Központ szociológusa, óraadó tanár. A Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány igazgatója.

2 Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia Doktori Program, 2021. Témavezetők: Dr. Bartus Tamás, Dr. Csata Zsombor.

A leggyakrabban használt rétegeképző tényező a foglalkozási pozíció. A társadalmi rétegződés vizsgálatának hagyományos irányzata a foglalkozási osztályszerkezet szerinti megközelítés, elsősorban valamilyen foglalkozási klasszifikációt, illetve munkaerőpiaci ismérveket vesz alapul, és kategóriális különbségeket állapít meg a társadalmon belül. A rendszerváltást követően még sokáig – főleg a közép-kelet-európai országokban – a hagyományos strukturáló mechanizmusok differenciálják a társadalmat, viszont az utóbbi években már megjelentek az új struktúraképző elemek, mint az életmód és a fogyasztás is, és ezek a fiatal korosztályt erőteljesebben érintik.

Egyik fő kutatási kérdésem, hogy az erdélyi magyar fiatalok társadalmi térben való tagolódásának leírására elégséges-e a hagyományos (osztályalapú) paradigma vagy a fogyasztásalapú tagolódást is figyelembe kell venni? Elemzésem során a fiatalok társadalmi tagolódását legjobban leíró rétegződésméleti megközelítést kerestem, illetve azon tényezőket azonosítására törekedtem, melyek alapján a fiatalok társadalmi rétegződése jól magyarázható.

Dolgozatom célja volt, hogy egy többdimenziós rétegszerkezeti modellel írja le a fiatalok szegmentációját, a régi és az új struktúraképző elemek együttes alkalmazásával. Tehát, a foglalkozás és az anyagi helyzet dimenzióit, valamint a szabadidős és kulturális fogyasztás elemeit összehangolva elemezze a mai fiatalokat. Az erdélyi magyarság osztály- és rétegszerkezetére vonatkozóan, az ezredforduló után is hiányoznak az átfogó kutatások: kevés a célzottan a fiatalok rétegződésére vonatkozó elemzés, a doktori értekezés ezt a hiányosságot kívánta pótolni.

KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS MÓDSZEREK

Az elmúlt évtizedben mind a struktúraelemzéssel kapcsolatban, mind pedig a fiatalok társadalomban elfoglalt helyéről szóló diskurzusban éles viták alakultak ki. A viták nagy részét két uralkodó paradigma, Bourdieu osztályalapú megközelítése (Bourdieu 1978b, 1984) és Beck paradigmaváltó diskurzusa (Beck 1999, 2004) robbantotta ki, mely szerint jelentős strukturális változások kezdődtek a modernizáció bekövetkeztével. A kutatások felváltva használják hol az osztályszerkezeti, hol a rétegződési megközelítések fogalmait, és arra keresik a választ, hogy vajon az életstílus- és miliókutatások tekinthetők-e az osztály- és rétegződésmodellek alternatívájának.

Elemzésem során azt vizsgáltam, hogy vajon elégséges-e a „hagyományos” szemléletmód, mely alapvetően a vertikális tagoltságra korlátozódik (Bourdieu 1978b, 1978c; Erikson–Goldthorpe–Portocarero 1988; Huszár 2012; Tóth–Huszár 2016), vagy más – újszerűbb, modernebb – tényezőket is érdemes bevonni az elemzésbe, mint például a szabadiós/kulturális fogyasztást (Csite–Kovács–Kristóf 2006, Kovács–Kuczsi–Jókuthy 2006, Savage et al. 2013, Fekete–Prazsák 2014).

A tényezők kiválasztásánál osztozom azon aggályokat, melyeket Angelusz Róbert (2000) fogalmazott meg, és a „láthatóság görbe tükreiként” nevez meg. Az Angelusz-féle metafora plasztikusan hívja fel a figyelmet a társadalmi látásvizonyok romlására, a társadalmi nagycsoportok csökkenő áttekinthetőségére, ezen csoportok átalakulására, eltűnésére.

Csatlakozva azon megközelítéshez miszerint nehezebb a társadalmi csoportok áttekinthetősége, értelmezése, úgy gondolom, hogy napjainkban a társadalmi differenciálódás egy többdimenziós – többkomponensű – jelenség, következésképp szélesebb vizsgálatot igényel. A klasszikus anyagi és foglalkozás-szerkezeti jellemzőkön kívül – különösen az általam vizsgált fiatalok esetében – fontos olyan jellemzőket is bevonni az elemzés folyamatába, melyek a kulturális fogyasztói habitusok vizsgálatára vonatkoznak.

Kutatási kérdéseimet az elméleti diskurzusokban megjelenő dilemmák ihlették:

1. Melyik rétegződéseméleti megközelítés írja le a legjobban a fiatalok társadalmi tagolódását?
2. Milyen tényezők alapján magyarázható a fiatalok társadalmi rétegződése?
3. A fiatalok társadalmi rétegződését leíró tényezők között van-e domináns tényező vagy több tényező is felelős?

Az elemzés az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzőinek bemutatásával kezdődik és ezt követően alapvetően két részre tagolódik.

Az első részben a státushelyzet társadalmi meghatározóit vizsgálom a MOZAIK 2001 (Csata–Magyar–Veres 2002) és a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (Székely 2018) felmérések alapján. Azt néztem meg, hogy a fiatalok státushelyzete hogyan függ össze különböző szocio-demográfiai jellemzőkkel. Továbbá – regressziós elemzés segítségével – azt vizsgáltam, hogy az alábbi független változók hogyan magyarázzák a státushelyzetet: nem, életkor, iskolázottság, település típusa, apa iskolai végzettsége, apa foglalkozása, a megkérdezett foglalkozási státusa (tanul, dolgozik vagy egyik sem).

A horizontális (fogyasztási) eltérések figyelembevétele (Fábián–Róbert–Szívós 1998) a gyakorlatban azt jelenti, hogy a szabadidő felhasználásának módja is meghatározza a fiatalok társadalmi szerkezetben elfoglalt helyét.

A második részben a fiatalok kulturális szegmentációjára fókuszáltam. Ez tulajdonképpen az első rész további árnyalásáról szól, kulcskérdésem, hogy milyen mértékű a vertikális és a horizontális rétegződő változók között az összefüggés. Korábbi rétegződésvizsgálatokból (Fábián–Kolosi–Róbert 2000, Savage et al. 2013) az derült ki, hogy az egyenlőtlenségi rendszert nagymértékben meghatározzák a kulturális jellegű társadalmi különbségek is, ezért tartjuk indokoltnak a kulturális fogyasztás kiemelt vizsgálatát.

A kulturális mindenevőség fogalmának megjelenése (Peterson–Simkus 1992, Peterson–Kern 1996) arra hívta fel a figyelmet, hogy a magaskultúra és a populáris kultúra közötti választóvonal átjárhatóbbá válik. Az „*omnivore-univore*” elmélet szerint a kultúrafogyasztási exkluzivitás eltűnik, és a kulturális rétegződést nem egy elit–tömeg kultúra szembeállításával magyarázza, hanem a mindenevő és egyoldalú fogyasztók kettősségének magyarázatával (Chan–Goldthorpe 2005, 2007a, 2007b).

Az elemzés során a GeneZYs 2015 adatait (Papp 2017) használtam fel, ez a felmérés vizsgálta a legrészletesebben a fiatalok szabadidős fogyasztását. Klaszteranalízis segítségével határoztam meg a tipikus kulturális fogyasztói szegmenseket, és ezt követően ezeket a csoportokat vizsgáltam.

AZ ÉRTEKEZÉS EREDMÉNYEI

Az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzői 2001–2016 között

Az erdélyi magyar fiatalok szocio-demográfiai jellemzőit vizsgálva az első lényeges észrevétel a 2001 és 2016 közötti időszakban, hogy az ország népességfogyása jelentősen érintette a magyar népeiséget is, különösen a 15–29 évesek száma csökkent.

A fiatalok iskolai végzettségét vizsgálva pozitív tendenciának lehetünk tanúi, a felsőoktatásban részt vevők aránya növekedett, egyre több fiatalnak van magasabb iskolai végzettsége, mint a szüleinek (apa). Tehát a felsőoktatás expanziója növelte a felsőoktatásban részt vevők arányát. Az oktatási rendszer minden szintjén markáns különbségek figyelhetők meg a férfiak és a nők iskolázottsága között. A nők aránya különösen a felsőoktatásban emelkedett meg, a férfiak a szakiskolát végzettek kategóriában haladják meg a nők arányát. Mindkét vizsgált évben (2001 és 2016) szignifikáns összefüggés volt az apa iskolai végzettsége és a megkérdezett fiatal iskolai végzettsége között.

A lakhely településtípusa is hatással van a továbbtanulásra, tehát a társadalmi egyenlőtlenségek kérdése az iskolai végzettség és településtípus összefüggéseiben is megmutatkoznak, viszont ezek a különbségek mérséklődtek az évek során. Az anyagi helyzetet vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a fiatalok relatív jóléte jelentősen növekedett, viszont inkább egy általános életszínvonalbeli javulásról van szó, mintsem az egyenlőtlenségek csökkenéséről. Az apa iskolai végzettsége és foglalkozása, valamint a fiatalok jóléti percepciója között szintén pozitív szignifikáns kapcsolat van.

A foglalkozási struktúrát vizsgálva az össznépeességhez hasonló változásokat állapíthatunk meg: csökkent a munkanélküliek aránya, a fiatalok között is kevesebb a szakképzetlen fizikai munkás és gazdálkodó, nagyobb arányban vannak a vállalkozók, illetve a vezetők. Az apa iskolai végzettsége és foglalkozása, illetve a megkérdezett fiatalok foglalkozási szerkezete szintén szignifikáns összefüggést mutat, ami a vertikális differenciálódást vetíti elő. Minél magasabb az apa iskolai végzettsége, annál valószínűbb, hogy a megkérdezett vállalkozó vezető vagy értelmiségi foglalkozással rendelkezik, illetve az általános/szakiskolai végzettségű szülők gyerekei inkább szakmunkások.

A státushelyzet társadalmi meghatározói az erdélyi magyar fiatalok körében

A fiatalok társadalmi hierarchiában való elhelyezkedésének leírásához két nagymintás ifjúságkutatás adatait használtam, a MOZAIK 2001-es és a Magyar Ifjúság Kutatás 2016-os felméréseket.

A fiatalok rétegződésének leírására egy összetett mutatót – státusindexet – hoztam létre. A státusindex a következő dimenziókból áll: (1) lakáskörülmények, (2) anyagi-vagyoni helyzet és (3) szabadidő fogyasztása.³ A jövedelmet kihagytam az elemzésből, ugyanis a megkérdezett fiatalok mindössze fele dolgozott, és közülük is hozzávetőlegesen 70% válaszolt csak a jövedelmi kérdésre.

További kutatási kérdések: (1) Hogyan magyarázzák a státushelyzetet a különböző szocio-demográfiai jellemzők (nem, életkor, településtípus)? (2) Milyen hatással van a fiatalok státusára a származás (apa iskolai végzettsége, foglalkozása)?

³ A státusindex dimenzióinak összetevői részben eltérőek 2001 és 2016 között. Például a lakáskörülmények indikátorai 2001-ben a lakás négyzetmétere és infrastruktúrája, 2006-ban pedig a lakás különböző jellemzői és a településen belüli értéke voltak. Az anyagi vagyoni helyzet összetevői 2001-ben a tartós használati cikkek voltak, 2006-ban pedig inkább a médiaeszközökkel való felszereltség. Az anyagi helyzet mérésének módosulása szükségszerű volt, tekintettel arra, hogy a digitalizáció következtében jóval nagyobb szerepet kaptak az ITC eszközök.

A regressziós modellek alapján a társadalmi státushelyzetet magyarázó tényezők közül mindkét évben az iskolai végzettség, különösen a felsőfokú végzettség a legfontosabb. A fiatalok státusát az apa iskolai végzettsége befolyásolja, az apa foglalkozásának viszont csak a vezetők esetében van szignifikáns hatása.

A településtípus és a státus között csupán a 2001-es adatokon mértem statisztikai összefüggést. Az életkor és a nem kisebb mértékben ugyan, de szintén szignifikáns összefüggést mutat a társadalmi státushelyzettel. A fiatalabbak és a nők mind anyagilag, mind pedig szabadidő tekintetében egy stabilabb pozícióban voltak. Ők azok, akik feltételezhetően a szülőkkel még egy háztartásban élnek ezért anyagilag inkább biztonságban érzik magukat.

A státushelyzet társadalmi meghatározóit vizsgálva az látható, hogy az apa foglalkozása nem annyira meghatározó a fiatalok státusában, az iskolai végzettség azonban változatlanul fontos marad. Tehát a státushelyzet egyik legmeghatározóbb tényezője a kulturális tőke, bourdieu-i illetve zinneckeri megközelítés szerint minél több ideje van valakinek arra, hogy kulturális tőkére tegyen szert, azaz minél előnyösebb családi háttérrel rendelkezik, annál jobb helyzetbe kerül. Azt is mondhatnánk, hogy az ifjúság a szülői osztályhelyzet szerint szegmentálódik (Zinnecker 2006), azonban ez az állítás nem állja meg a helyét, amennyiben az osztályhelyzet alatt a szűkebb értelemben vett „foglalkozási osztályszerkezetet” értjük.

Elsősorban az apa foglalkozásának hatását mértem, ugyanis még abban az életkorban voltak a fiatalok, amikor nagy részük inaktív, viszont elemzésem arra mutat rá, hogy az apa foglalkozásának hatása nem annyira releváns. A fiatalok esetében különösen érvényesnek bizonyult az az állítás, miszerint a foglalkoztatási aggregátum alkalmazásával nem lehet az osztályalapú tagolódást feltárni (Crompton–Scott 2014). Véleményem szerint nem vagy csak nehézségek árán alkalmazhatók a hagyományos foglalkozásalapú megközelítések erre a populációra.

KULTURÁLIS SZEGMENTÁCIÓ AZ ERDÉLYI MAGYAR FIATALOK KÖRÉBEN

A kulturális fogyasztásban mutatkozó társadalmi különbségeket vizsgálva az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztam meg: (1) Milyen kulturális fogyasztásbeli jellegzetességek alapján különülnek el az erdélyi magyar fiatalok? (2) Milyen tényezők befolyásolják a kulturális fogyasztási szokásaikat? (3) Mennyire érvényes körükben az a megközelítés, mely szerint a „kulturális mindenevőség” felbukkanása csökkenti az osztályalapú különbséget a kulturális fogyasztás tekintetében?

Első lépésben hierarchikus klaszterelemzéssel – Ward módszerrel – négy klasztert határoztam meg: *(magas)kultúra-orientáltak*, *mindenevők*, *screenegerek*⁴ és *passzívok*. Majd logisztikus, illetve multinomiális regressziós módszerekkel vizsgáltam, hogy milyen tényezők befolyásolják az egyes csoportokba való bekerülést.

A klaszterelemzés csoportosítása alapján az erdélyi magyar fiatalok körében is markánsan kirajzolódik egy új fogyasztói csoport: a mindenevőké, akik szocio-demográfiai szempontból határozottan elkülönülnek a másik három csoporttól, a *(magas)kultúra-orientáltaktól*, a *screenagerektől* és a *passzívaktól*. A mindenevők csoportjába leginkább nők, városi származásúak és a fiatalabb korosztály tartozik. Az apa foglalkozása szerint a legtöbb vezető beosztású, illetve vállalkozó szülő gyereke van ebben a csoportban. A *screenagerek* inkább férfiak, korcsoport szerint szintén fiatalabbak, 15–19 évesek és főleg érettségivel rendelkeznek. A szülők családi hátterére vonatkozóan az apák főleg szakiskolával vagy érettségivel rendelkeznek, foglalkozási pozíciójukat

4 A *screenagerek* a különböző képernyők előtt felnövő generáció tagjai, akiknek természetes közeget jelentenek a technikai eszközök. A *screenager* szó három angol fogalomból származik: a *screen* (képernyő), a *teenager* (tizenéves), és a *screen-age* (képernyőkör) kifejezésekből (Horkai 1999).

tekintve pedig alkalmazottak. A (magas)kultúra-orientáltak csoportjára jellemző, hogy városban élő 25–29 évesek, többségükben férfiak. Iskolai végzettségük szerint főleg egyetemi diplomával vagy érettségivel rendelkeznek, valamint többnyire egyetemi vagy magiszteri diplomával rendelkező szülők gyerekei. A passzívak csoportjában szintén inkább férfiak vannak, főleg falusi környezetben élők, életkor szerint pedig idősebbek, 25–29 évesek. Iskolai végzettség szerint felülreprezentáltak a legfeljebb 8 osztályt vagy szakiskolát végzettek. Alacsonyabb iskolai végzettségű szülők gyerekei, foglalkozás szerint pedig inkább alkalmi munkából élők vagy inaktívak.

Mindkét módszer – a logisztikus és a multinomiális regresszió is – ahhoz a következtetéshez vezet, hogy a mindenevők csoportjába tartozást leginkább a foglalkozási pozíció és az életkor határozza meg, ugyanakkor az iskolázottság is befolyásoló tényező. Ez megegyezik Chan és Goldthorpe (2007, 2010) azon megállapításaival, melyek szerint az exkluzív (magas)kultúrafogyasztók mellett jól láthatóan megjelennek a mindenevők, akik magas státusú, felsőfokú végzettséggel rendelkező fiatalok.

Továbbá azt láthattuk, hogy a vizsgált tényezők – apa foglalkozása, iskolai végzettsége, nem, életkor, településtípus – mindegyike hatással van a csoport-hovatartozásra. A „mindenevők” csoportjában az apa foglalkozása, a (magas)kultúra-orientáltakéban az apa iskolai végzettsége, a *screenegerekében* a nem és az életkor az elsődleges szegmentáló tényezők, a passzívak csoportjában pedig szintén az apa iskolai végzettsége és az életkor a meghatározó.

A multinomiális regressziós együtthatók azt mutatják, hogy hogyan befolyásolja a magyarázó változó annak esélyét, hogy valaki a referenciakategóriához képest inkább melyik csoportba tartozik. Az elemzés összegzése alapján a passzívak referenciakategóriához képest egy magas iskolai végzettséggel rendelkező apa gyermeke nagyobb eséllyel *screenager*, nagyobb eséllyel vesz részt kulturális tevékenységekben és még nagyobb eséllyel lesz mindenevő, továbbá egy vezető beosztású apa gyermekének a legnagyobb az esélye arra, hogy a mindenevők csoportjába tartozzon.

A kulturálistudomány-fogyasztás jelensége, azaz a mindenevők csoportja markánsan elkülönül a többi kulturális fogyasztói szegmenstől, viszont az *univore* (Chan–Goldthorpe 2005, 2007) típus kelet-európai kontextusban sokkal inkább passzívítással jellemezhető, mint egyoldalúsággal. Tehát a magyarországi társadalom fiataljaihoz hasonlóan az erdélyi magyar fiatalok esetében is a kulturális magatartásformák lényegi választóvonalára nem az *omnivore-univore* (Chan–Goldthorpe 2005, 2010) tengely mentén helyezkedik el, hanem sokkal inkább egy „mindenevő-nélkülöző” tengelyen (Bukodi 2010, Sági 2010).

KÖVETKEZTETÉSEK

Kutatási kérdésünkre, hogy melyik elmélet vagy melyik osztályozás a jobb, nagyon nehéz válaszolni, de többnyire konszenzus van abban, hogy a társadalom többdimenziós térben tagolódik, és én is úgy gondolom, hogy a fiatalok társadalmi rétegződését nem, vagy csak korlátok között lehet egyetlen modellel leírni. Az elemzés rámutat arra, hogy a hagyományos rétegződési mutatók ugyan differenciálnak, de a fiatalok rétegződésének leírásához ezek nem elégségesek. A fiatal korosztályok esetében nem beszélhetünk homogén jövedelmi osztályokról, ők azok, akik inkább élet-stílus, illetve fogyasztás szerint rétegződnek, ezért fontosnak tartom, hogy a hagyományos társadalmi struktúraelemzésekkel párhuzamosan nagyobb teret kapjanak az életstílus elemek.

A jelenlegi erdélyi magyar fiatalok kulturális szegmentációjában a vertikális és horizontális differenciálódás együttesen van jelen, az „életstílus csoportok még nem váltották le egyértelműen a hagyományos osztály

modelleket” (Bukodi–Róbert 2000:363, Marian 2010:85), de elemzésem következtetése, hogy a fogyasztói társadalom megjelenése megváltoztatta a fiatalok kulturális rétegződésének dinamikáját, és a horizontális differenciálódás vizsgálata valamint az életstílus tipológiák további fontos kutatási irányt jelentenek. Véleményem szerint az ifjúságkutatásban a vertikális és horizontális értelmezési kereteket együtt kell használni. Bourdieu (1984) elméletéből kiindulva, aki a gazdasági tőke mellett kiemeli a kulturális és a társadalmi tőke fontosságát is, egy többdimenziós modell megalapozását, kidolgozását javaslom.

Az „osztályok” fogalmának használatát, különösen a fiatalok esetében, igencsak problémásnak gondolom, különösen akkor ha egyetértek Éber azon észrevételével, miszerint osztályelemzésen nem a népeességből vett minta megfigyelt elemeinek osztályozását kell érteni, hanem inkább társadalmi és gazdasági, termelési viszonyok értelmezését (Éber 2015, 2020). Bourdieu sem beszél valós, aktuálisan létező osztályokról, legfeljebb „valószínűségi” osztályokról. (Bourdieu 2013). Ferge hasonlóképpen csak zárójelben használja az osztály kifejezést: „Igen nagy bajban vagyok az „osztály” kategóriájával, a társadalmi osztály fogalmat többé-kevésbé zárójelben használtam” (Ferge 2012).

A dolgozat célja volt, hogy bekapcsolódjon abba a vitába, ami a „paradigmaváltás” vagy a „régimodell” megújításának dilemmájáról szól, és hozzájáruljon ahhoz a társadalomkép kialakulásához, amely az egyenlőtlenségek összetett és többdimenziós jellegének feltárását szorgalmazza.

HIVATKOZÁSOK

- Angelusz R. (2000) *A láthatóság görbe tükrei*. Társadalomoptikai tanulmányok. Budapest: Új Mandátum.
- Beck, U. (1999) Túl renden és osztályon? In Angelusz R. (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 418–468.
- Beck, U. (2004) Túl renden és osztályon? Társadalmi egyenlőtlenségek, társadalmi individualizációs folyamatok és az új társadalmi alakulatok, identitások keletkezése. In Angelusz R. (szerk.) *A társadalmi rétegződés komponensei*. Budapest: Új Mandátum, 322–356.
- Bourdieu, P. (1978b) Az osztályok pályája és a valószínűségi okság. In Ádám P. – Léderer P. – Ferge Zs. (ford.) *Társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest: Gondolat, 237–311.
- Bourdieu, P. (1978c) Különbségek és megkülönböztetések. In Ádám P. – Léderer P. – Ferge Zs. (ford.) *Társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése*. Budapest: Gondolat, 136–151.
- Bourdieu, P. (1984) *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2013) A társadalmi tér és a csoportok keletkezése. In Angelusz R. – Gecser O. – Éber M. Á. (szerk.) *Társadalmi rétegződés olvasókönyv*. Budapest: ELTE, 164–177.
- Bukodi E. (2010) Social stratification and cultural participation in Hungary: a post-communist pattern of consumption? In Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (szerk.) *Social Status and Cultural Consumption*. Cambridge University Press, 139–168. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511712036.006>
- Bukodi E. – Róbert P. (2000) Vagyoni helyzet – kulturális fogyasztás. In Kolosi T. – Tóth I. Gy. – Vukovich Gy. (szerk.) *Társadalmi Riport*. Budapest: Tárki, 346–376.
- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2005) The Social Stratification of Theatre, Dance and Cinema Attendance. *Cultural Trends* 14(3), 193–212. <http://dx.doi.org/https://doi.org/10.1080/09548960500436774>.
- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2007a) Social stratification of Cultural Consumption. The visual arts in England. *Poetics*, 35(2–3), 168–190. <http://dx.doi.org/https://doi.org/10.1017/cbo9780511712036.008>.
- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2007b) The social stratification of cultural Consumption: Some Policy Implications of a Research Project. *Cultural Trends* 16(4), 337–384.
- Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (2010) Social Status and Cultural Consumption. In Chan, T. W. – Goldthorpe, J. (szerk.) *Social Status and Cultural Consumption*. Cambridge University Press, 1–28.
- Clark, T. N. – Lipset, S. M. (1991) Are social classes dying? *Are social classes dying?* 6(4), 397–410. <http://dx.doi.org/10.1177/026858091006004002>.
- Crompton, R. – Scott, J. (2014) Introduction: The State of Class Analysis. In Crompton, R. – Devine, F. – Savage, M. – Scott, J. (szerk.) *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell Publishers, 1–15.
- Csata Zs. – Magyarai T. – Veres V. (2002) Belső-Erdély. In Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskéri I. (szerk.) *MOZAIK 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát medencében*. Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet, 137–189
- Csita A. – Kovács I. – Kristóf L. (2006) Fogyasztói csoportok az ezredforduló Magyarországon. In Kovács I. (szerk.) *Társadalmi metszetek*. Budapest: Napvilág, 253–291.
- Erikson, R. – Goldthorpe, J. – Portocarero, L. (1988) Intergenerációs osztálymobilitás és a konvergenciátézis Anglia, Franciaország és Svédország példáján. In Róbert P. (szerk.) *A társadalmi mobilitás. Hagyományos és új megközelítések*. Budapest: Új Mandátum, 220–255.
- Éber M. Á. (2015) Osztályszerkezet Magyarországon. A világrendszer-elemzés perspektívájából. *Replika*, 92–93(3–4), 119–140.
- Éber M. Á. (2020) *A csepp. A félperifériás magyar társadalom osztályszerkezete*. Budapest: Napvilág.
- Ferge Zs. (1969) *Társadalmunk rétegződése. Elvek és tények*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Fábián Z. – Kolosi T. – Róbert P. (2000) Fogyasztás és életstílus. In *Társadalmi Riport*. Budapest: Tárki, 225–259.
- Fábián Z. – Róbert P. – Szívós P. (1998) Anyagi-jóléti státuscsoportok társadalmi miliói. In Kolosi T. – Tóth I. G. – Vukovich G. (szerk.) *Társadalmi riport 1998*. Budapest: Tárki, 72–91.
- Fekete M. – Prazsák G. (2014) Kulturális kasztrendszer: Autonómia és közösség szerepe a fiatalok kulturális aktivitásában. In Nagy Á. – Székely L. (szerk.) *Másodkézből - Magyar Ifjúság 2012*. Budapest: Kutatópont, 195–218.
- Hradil, S. (1995) Régi fogalmak és új struktúrák. Milió-, szubkultúra- és életstílus-kutatás a '80-as években. In Andorka R. – Hradil S. – Peschar L. J. (szerk.) *Társadalmi rétegződés*. Budapest: Aula, 347–387.
- Huszár Á. (2012) Osztályegyenlőtlenségek. Az egyenlőtlenségek ábrázolása Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 22(2), 4–26.

- Kovács I. – Kuczi T. – Jókuthy E. (2006) Az osztályok, a társadalmi struktúra és rétegződés kutatásának állapotáról és megújításának szükségességéről. In Kovács, I. (szerk.) *Társadalmi metszetek. Hatalom, érdek, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Budapest: Napvilág, 19–39.
- Marian, V. (2010) Stilurile de viata in Romania postcomunista. Ce modele comportamentale adoptăm și de ce. Iași: Lumen.
- Papp Z. A. (2017) Az ifjúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi szintereken. In Papp Z. A. (szerk.) *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZys 2015 kutatás eredményei*. Budapest: Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, 13–29.
- Pakulski, J. – Waters, M. (1996) *The death of class*. London – Thousand Oaks – New Delhi: SAGE.
- Peterson, R. A. – Kern, R. M. (1996) Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, 61(5), 900–907. <http://dx.doi.org/10.2307/2096460>.
- Peterson, R. A. – Simkus, A. (1992) How musical tastes mark occupational status groups. In Lamont, M. – Fournier, M. (szerk.) *Cultivating differences: Symbolic boundaries and the making of inequality*. Chicago: University of Chicago Press, 152–186.
- Sági M. (2010) Kulturális szegmentáció: „mindenevők”, „válogatósak”, „egysíkúak” és „nélkülözők”? Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon. *Társadalmi Riport*, 10(1), 288–311.
- Savage, M. – Devine, F. – Cunningham, N. – Taylor, M. – Li, Y. – Hjellbrekke, J. – Le Roux, B. – Friedman, S. – Miles, A. (2013) A New Model of Social Class? Findings from the BBC’s Great British Class Survey Experiment. *Sociology*, 47(2), 219–250. <http://dx.doi.org/10.1177/0038038513481128>.
- Schulze, G. (2000) Élménytársadalom. A jelenkor kultúrszociológiája. A hétköznapi élet esztétizálódása. *Szociológiai Figyelő*, 1–2, 135–157.
- Székely L. (2018) Módszertani jegyzet: Magyar Ifjúság Kutatás 2016. In *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest: Kutatópont Kft.
- Tóth P. – Huszár Á. (2016) Rétegződés és mobilitás: ifjúsági rétegek, mobilitási lehetőségek és stratégiák. In Nagy Á. – Székely L. (szerk.) *Negyedszázad. Magyar Ifjúság 2012*. Budapest: Iuvenis Ifjúság szakmai Műhely – ISZT Alapítvány – Excenter Kutatóközpont – Új Ifjúsági Szemle Alapítvány, 78–118.
- Zinnecker, J. (2006) A fiatalok a társadalmi osztályok terében. Új gondolatok egy régi témához. In Gábor K. – Jancsák Cs. (szerk.) *Ifjúságszociológia*. Szeged: Belvedere, 69–95.